

Suunnitelma oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä esi- ja perusopetuksessa

1. Määritelmiä

Väkivalta

Maailman terveysjärjestö WHO:n määritelmän mukaan väkivalta on fyysisen voiman tai vallan tahallista käyttöä tai sillä uhkaamista, joka kohdistuu ihmiseen itseensä, toiseen ihmiseen tai ihmisryhmään tai yhteisöön. Määritelmän mukaan väkivalta johtaa tai voi hyvin todennäköisesti johtaa kuolemaan, fyysisen tai psyykkisen vamman syntymiseen, kehityksen häiriytymiseen tai perustarpeiden tyydyttymättä jäämiseen. Turvallisuuden tunteeseen kuuluu keskeisesti luottamus, joka rikotaan väkivallan teoissa.

Väkivallasta voidaan erottaa erilaisia tyyppisiä:

o **Fyysinen väkivalta:** Fyysistä väkivaltaa on toisen fyysisen koskemattomuuden loukkaaminen toisen kehon satuttamisen kautta. Fyysistä väkivaltaa on kaikenlainen pahoinpitely, kuten esim. lyöminen, potkinen, kuristaminen, töniminen ja hiuksista repiminen. Väkivalta on helpoiten tunnistettavissa silloin, jos siitä jää fyysisiä vammoja ja jälkiä.

o **Psyykinen väkivalta:** Psykologinen väkivalta ilmenee loukkausten tai muunlaisen sanallisen nöyryytyksen kautta ja aiheuttaa psykologisia vaikutuksia sitä kärsiville. Joissakin tapauksissa psykologisen tai sanallisen väkivallan vaikutukset ovat peruuttamattomia.

o **Seksuaalinen väkivalta:** Seksuaaliväkivallassa on kyse seksuaalisen itsemääräämisoikeuden ja yksityisyyden loukkauksesta. Seksuaaliväkivalta on erityisen traumatisoivaa, koska ihmisen seksuaalisuutta loukattaessa loukataan koko ihmisyyttä. Seksuaalisessa väkivallassa seksuaaliset teot ovat usein vallan- ja voimankäyttöä ja aiheuttavat pelkoa. Seksuaaliväkivalta aiheuttaa syyllisyyttä ja häpeää ja siten myös salailua, jonka vuoksi apua ei uskalleta hakea ja pyytää.

Kiusaaminen

Kiusaamisilmiöstä on olemassa erilaisia määritelmiä. Kiusaaminen voi olla esimerkiksi tönimistä, lyömistä, haukkumista ja pilkkaamista, yksin jättämistä, ilkeitä puheita takanapäin tai mitä tahansa sellaista toimintaa, jolla pyritään vahingoittamaan tai loukkaamaan toista. Se merkitsee usein myös uhrin eristämistä luokan tai ryhmän sosiaalisesta kanssakäymisestä. Kiusaamistilannetta kuvastaa se, että henkilö joutuu yhden tai useamman muun henkilön toistuvan loukkaamisen, vahingoittamisen ja/tai syrjimyksen kohteeksi pystymättä puolustautumaan tai vaikuttamaan saamaansa kohteluun. Tilanne ei ole tasa-arvoisten ja yhtä voimakkaiden nahistelua, vaan kiusattu on alakynnessä ja puolustuskyvytön suhteessa kiusaajaan. Riidat ja erimielisyydet eroavat kiusaamisesta siinä, että ne ovat usein hetkellisiä, eikä niiden kohteeksi joudu jatkuvasti yksi ja sama henkilö.

Kiusaamista on vaikea määritellä ja mitata, koska siinä on toiminnan lisäksi kyse asenteista; kuinka kiusattu itse asennoituu kiusaamiseensa ja kuinka muut yhteisön jäsenet suhtautuvat kiusattuun. Yhtenä lähtökohtana kiusaamisen määrittelyssä voidaan pitää kiusaamisen kohteeksi joutuneen

omia kokemuksia, sillä jokainen kokee kiusaamisen omalla tavallaan. Esiopetuksessa ja koulussa aikuisten tehtävänä on selvittää tilanteet niin, ettei kenenkään tarvitse tuntea oloaan turvattomaksi esiopetus/koulupäivän aikana.

Kiusaamisen määritelmästä olisi hyvä käydä keskustelua myös oppilaiden ja vanhempien kanssa. Huomiota tulisi erityisesti kiinnittää oppilaiden ja aikuisten erilaisiin käsityksiin siitä, mitä he pitävät kiusaamisena ja mitä eivät. Opettajilla, oppilailta ja vanhemmilla voi olla erilaiset määritelmät kiusaamisesta, mikä ohjaa heidän toimintaansa käytännön elämässä.

Häirintä

Häirinnällä tarkoitetaan toisen tai toisten arvon ja koskemattomuuden tarkoituksellista tai tosiasiallista loukkaamista siten, että luodaan uhkaava, vihamielinen, halventava, nöyryyttävä tai hyökkäävä ilmapiiri. Sukupuoliseksi häirinnäksi katsotaan ei-toivottu huomio, joka liittyy sukupuoleen, esimerkiksi halventava tai alentava puhe toisen sukupuolesta, sukupuoleen liittyvä kiusaaminen, teot, jotka saavat tuntemaan itsensä noloksi, pelokkaaksi, loukkaantuneeksi tai vihaiseksi.

Seksuaalista häirintää on muun muassa vihjailu ja seksuaalisesti värittyneet vitsit, vartaloa, pukeutumista tai yksityiselämää koskevat puheet ja kysymykset. Ehdottelu, vaatiminen ja fyysinen koskeminen sekä raiskaus tai sen yritys ovat seksuaalista häirintää. Häirintää voi tapahtua myös puhelimen ja netin välityksellä. Sukupuolinen huomio muuttuu häirinnäksi silloin kun sitä jatketaan, vaikka huomion kohde ilmaisisi sen olevan epämiellyttävää.

2. Väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäiseminen

Koulujen/päiväkotien yhteisölliseen toimintakulttuuriin kuuluvat mm. koulun järjestyssäännöt, yhteiset ja esiopetusryhmä-/luokkakohdaiset sopimukset sekä niiden noudattaminen ja niistä tiedottaminen. Lisäksi kouluissa on käytössä oppilaskuntatoimintaa sekä kummi- ja tukioppilastoimintaa. Esiopetusryhmä/luokkatasolla korostuu esiopettajan/opettajan oppilastuntemus ja tämän kautta yksittäisen oppilaan kokemus kuulluksi, nähdyksi ja tunnistetuksi tulemisesta. Oppilaita rohkaistaan kertomaan epäkohdista päiväkodin tai koulun henkilökunnalle ja huoltajille. Lisäksi ennakointi ja suunnitelmallisuus auttavat ehkäisemään ongelmatilanteiden syntymistä. Näillä keinoilla turvataan oppilaiden hyvinvointia sekä ehkäistään kiusaamista ja häirintää.

Perustana kiusaamisen ja häirinnän ehkäisemiselle toimii vuorovaikutus- ja ryhmässä toimimisen taidot, erilaisuuden hyväksyminen, empatiakyky, suvaitsevaisuus ja toisen ihmisen kunnioittaminen. Kaikkien päiväkoti-/kouluyhteisön jäsenten tulee kohdella toisiaan kunnioittavasti ja tasavertaisesti. Väkivaltilanteiden syntymistä ehkäistään riittävällä valvonnalla ja puuttumisella. Väkivaltaa ja aggressiivista käyttäytymistä ehkäistään harjoittelemalla tunne- ja vuorovaikutustaitoja, noudattamalla eri tilanteissa yhdessä sovittuja sääntöjä ja päiväkodin tai koulun järjestyssääntöjä ja suunnitelmallisilla puuttumis- ja ojentamiskäytännöillä.

Vuorovaikutus- sekä ryhmässä toimimisen taitojen harjoitteluun on olemassa erilaisia materiaaleja, joita esiopettaja ja opettaja voi hyödyntää työssään ryhmänsä /luokkansa kanssa. Esiopetusryhmien / luokkien sisäisiin haasteisiin voi tarvittaessa hakea lisätukea ja neuvoja oppilashuoltoryhmältä ja sen assiantuntijajäseniltä.

3. Väkivaltaan, kiusaamiseen ja häirintään puuttuminen

Väkivaltainen ja aggressiivinen käyttäytyminen on kiellettyä ja siihen puututaan välittömästi kielletyn käyttäytymisen ilmetessä henkilökunnan toimesta. Tarvittaessa asian käsittelyyn kutsutaan mukaan muita toimijoita, kuten poliisi, sosiaalityö ja terveydenhuolto. Vakaviin väkivaltatilanteisiin kutsutaan aina poliisi. Väkivaltatilanteiden hallinnassa huomioidaan asiaan liittyvät opetusalan lainsäädäntö mm. opettajien ja rehtorin toimivalta puuttua oppilaan kielteiseen toimintaan.

Kun päiväkodin tai koulun aikuiselle tulee tieto tai epäily kiusaamisesta tai häirinnästä, tiedon saanut aikuinen selvittää tilannetta tilanteen vaatimalla tavalla niin, että oppilaat saavat kuulluksi tulemisen kokemuksen.

- Mikäli kyseessä on yksittäinen tilanne, tilanteen havainnut aikuinen keskustelee ja selvittää tilanteen yhdessä osallisten kanssa.
- Mikäli kyseessä on epäasiallinen käytös tai häirintä, voi päiväkodin tai koulun aikuinen järjestää asiasta kasvatustilauksen.
- Mikäli kyseessä on toistuva kiusaaminen tai häirintä, asiasta tiedon saanut aikuinen vie asian koulussa sovittujen käytänteiden mukaisesti eteenpäin esim. Kiva-toiminnan kautta, jolloin koulussa nimetyt kiusaamisasioiden selvittelijät tai kyseisen oppilaan oma opettaja tarvittaessa yhdessä muun koulun henkilöstön kanssa selvittävät asiaa toimintamallin mukaisesti.
- Koulun opettaja tai rehtori/ esiopettaja tai päiväkodin johtaja ilmoittaa tietoonsa tulleesta oppimisympäristössä tai koulumatkalla tapahtuneesta häirinnästä, kiusaamisesta, syrjinnästä tai väkivallasta niistä epäillyn ja niiden kohteena olevan oppilaan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle.

Kiusaamisen selvittämisessä kiusatun ja kiusaamiseen osallistuneiden oppilaiden kanssa keskustellaan ikätasoon sopivalla tavalla. Keskusteluissa kuullaan kaikkien osallisten kuvaus tapahtumista. Kiusaamiseen osallistuneiden kanssa sovitaan siitä, miten toimintaa muutetaan, jotta kiusaaminen loppuu. Keskustelujen kulku ja sovitut asiat kirjataan ylös. Koulun aikuiset tiedottavat kaikkien osapuolten huoltajia käsiteltävänä olleesta asiasta ja järjestävät seurantakeskustelut eri osapuolten kanssa. Selvittelyssä käytetyt lomakkeet arkistoidaan.

Mikäli kiusaamisen selvittely hankaloituu, eikä tilannetta saada ratkeamaan, kutsutaan tarpeen mukaan jokaiselle osalliselle koolle oppilaskohtainen monialainen yksilökohtainen oppilashuoltoryhmä. Mikäli näistä toimista huolimatta kiusaamiskokemus vaikeuttaa oppilaan arkea ja koulunkäyntiä, voidaan oppilas ohjata yksilökohtaisen oppilashuollon palvelujen piiriin. Tarpeen mukaan koulun aikuiset voivat kutsua asian selvittämiseen mukaan koulun ulkopuolisia tahoja. Lisäksi koulun aikuiset voivat ohjata perheitä selvittämään oppilaan asiaa vapaa-ajalla sekä hakemaan tukea selvittelyyn alueensa sovittelutoimistosta.

4. Seuranta, arviointi ja tiedottaminen

Väkivallan, kiusaamisen ja häirinnän ehkäisystä ja niihin puuttumisesta tiedotetaan oppilaita, huoltajia ja henkilökuntaa lukuvuosittain. Suunnitelma käydään läpi lukuvuoden alussa

henkilökunnan kanssa. Suunnitelmaan voidaan tehdä tarkennuksia oppilaitoskohtaisessa oppilashuollon suunnitelmassa.

Päiväkodin ja koulun sekä esiopetusryhmän tai luokan tilannetta seurataan lukuvuosittain tehtävillä kyselyillä ja tarvittaessa tietyille oppilasryhmälle kohdennetuilla kyselyillä.

Kouluterveydenhuolto seuraa kiusaamistilannetta säännöllisesti terveystarkastusten yhteydessä.

Koulun yhteisöllinen oppilashuoltoryhmä seuraa ja arvioi väkivaltaa, kiusaamista ja häirintää luokkien ja koko koulun tasolla.